

UDC: 347.7(045)(575.1)

# INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA NISBATAN HUQUQLAR VA QONUNIY MANFAATLARNI SUD ORQALI HIMOYA QILISH INSTITUTSIONAL VA HUQUQIY TIZIMINING MOHIYATI, ZARURIYATI VA UMUMIY TAVSIFI

**Okyulov Omonbay,**

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan yurist,

Toshkent davlat yuridik universiteti

"Fuqarolik huquqi" kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

ORCID: 0000-0001-8420-0365

e-mail: o.oqyulov@tsul.uz

**Annotatsiya.** *Fuqarolik huquqlari tizimida intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquqlar va qonuniy manfaatlar an'anaviy fuqarolik huquqlari bo'lgan mulk huquqi, majburiyat huquqi, delikt majburiyatlarga nisbatan yaqinda vujudga keldi, deb aytish mumkin. Intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquq egalarining o'zlari ham bu huquqlar mazmunini to'laqonli anglab, ulardan samarali foydalanish ko'nikmasini hali-hanuz anglab yetgani yo'q. Agar intellektual mulkni ijtimoiy ma'naviy hayotimizda va iqtisodiy rivojlanishda asosiy drayver, ya'ni harakatlantiruvchi kuch ekanini e'tiborga olsak, bu sohada jiddiy, tizimli tadbirlarni amalga oshirishimiz lozim. Bu tizimli tadbirlar ichida intellektual mulk obyektlariga nisbatan sud orqali huquqiy himoya samarali amaliyoti va ko'nikmalarini shakllantirish asosiy o'rinni egallaydi. Tadqiqotda sudlarda intellektual mulk huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish masalalari yuzasidan huquq normalari hamda huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlaridan foydalanildi. Mavzu yuzasidan tegishli xulosa va tavsiyalar berildi.*

**Kalit so'zlar:** *intellektual mulk, ijodiy faoliyat natijalari, mutlaq huquqlar, mualliflik huquqi, patent huquqi, ilmiy suverenitet, sud orqali himoya, ma'muriy tartibdagi himoya, sudgacha himoya tartibi.*

## ПРАВОВАЯ ПРИРОДА НЕОБХОДИМОСТИ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ И ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ НА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНУЮ СОБСТВЕННОСТЬ

**Окюлов Омонбай,**

Заслуженный юрист Республики Узбекистан,

доктор юридических наук, профессор

кафедры «Гражданское право»

Ташкентского государственного юридического университета

**Аннотация.** *В системе гражданских прав можно отметить, что права и законные интересы на интеллектуальную собственность в последнее время возникли по отношению к имущественным, обязательственным, деликто-обязательственным правам, которые являются традиционными гражданскими правами. Сами обладатели прав интеллектуальной собственности еще не до конца осознали смысл этих прав и возможность их эффективного*

использования. Если принять во внимание, что интеллектуальная собственность является основным двигателем общественной и духовной жизни, экономического развития, необходимо предпринять серьезные, системные меры в этой области. Среди этих системных мер центральное место занимает формирование эффективных практик и навыков судебной защиты в отношении интеллектуальной собственности. По мнению автора статьи, среди этих системных мер центральное место занимает формирование эффективной практики и навыков правовой защиты интеллектуальной собственности в судебном порядке. В исследовании использованы законодательные нормы и научно-теоретические взгляды ученых-правоведов на дальнейшее совершенствование системы защиты прав интеллектуальной собственности и законных интересов в судах. В заключении автор делает соответствующие выводы и дает рекомендации.

**Ключевые слова:** интеллектуальная собственность, результаты творческой деятельности, исключительное право, авторское право, патентное право, научный суверенитет, судебная защита, административно-правовая защита, разрешение споров досудебной защиты.

## ESSENCE, NEED AND GENERAL DESCRIPTION OF THE INSTITUTIONAL AND LEGAL SYSTEM OF RIGHT TO INTELLECTUAL PROPERTY AND PROTECTION OF LEGAL INTERESTS IN COURT

**Okyulov Omonboy,**

Honored Lawyer of the Republic of Uzbekistan,  
Professor of the Department of Civil Law,  
Tashkent State University of Law,  
Doctor of Law

**Abstract.** In the system of civil rights, it can be said that the rights and legitimate interests concerning intellectual property have recently arisen in relation to property, obligations, and torts, which are traditional civil rights. The owners of intellectual property rights themselves have not yet fully realized the meaning of these rights and the possibility of their effective use. If we take into account that intellectual property is the main engine of our social and spiritual life and economic development, it is necessary to take serious, systemic measures in this area. Among these systemic measures, the formation of effective practices and skills of judicial protection in relation to intellectual property occupies a central place. According to the author of the article, among these systemic measures, the formation of effective practice and skills in the legal protection of intellectual property in court takes a central place. The study used legislative norms and scientific and theoretical views of legal scholars on the further improvement of the system for protecting intellectual property rights and legitimate interests in courts. In conclusion, the author draws appropriate conclusions and makes recommendations.

**Keywords:** intellectual property, results of creative activity, exclusive right, copyright, patent law, scientific sovereignty, judicial protection, administrative and legal protection, dispute resolution of pre-trial protection.

### Kirish

O'zbekiston Respublikasi FKning 1-mod-dasida fuqarolik huquqlari va qonuniy manfaatlarining to'sqinliksiz amalga oshirilishi, buzilgan huquqlar tiklanishi, ularning sud orqali himoya qilinishini ta'minlash zarurligiga fuqarolik qonun hujjatlari asoslanadi,

deb ko'rsatilgan. Fuqarolik huquqlari tizimida intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquqlar va qonuniy manfaatlar an'anaviy fuqarolik huquqlari bo'lgan mulk huquqi, majburiyat huquqi, delikt majburiyatlarga nisbatan yaqinda vujudga keldi, deb aytish mumkin. Milliy huquq tizimida intellektu-

al mulkning har bir obyekti bo'yicha maxsus qonunlar qabul qilindi. Ularda turli subyektlarning huquqlari turlari, ularning mazmuni mustahkamlab qo'yildi. Biroq shuni e'tirof etish kerakki, intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquq egalarining o'zlari ham bu huquqlar mazmunini to'laqonli anglab, ulardan samarali foydalanish ko'nikmasini hali-hanuz anglab yetgani yo'q. Intellektual mulk obyektlaridan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan boshqa ishtirokchilar huquqiy ongi va madaniyatining bu sohadagi holati haqida gapirma ham bo'ladi. Biroq shunga qaramasdan, vaziyat jiddiy ravishda o'nglanayotganini e'tirof etish lozim. Huquqni qo'llash amaliyotida ham, sud amaliyotida ham bu sohada muayyan jonlanish sezilmoqda.

Agar intellektual mulkni ijtimoiy ma'naviy hayotimizda va iqtisodiy rivojlanishda asosiy drayver, ya'ni harakatlantiruvchi kuch ekani e'tiborga olsak, bu sohada muhim tizimli tadbirlarni amalga oshirish lozim. Bu tizimli tadbirlar ichida intellektual mulk obyektlariga nisbatan sud orqali huquqiy himoya samarali amaliyoti va ko'nikmalarini shakllantirish asosiy o'rinni egallaydi. Mazkur sohada o'z huquqlarini o'zi himoya qilish, ma'muriy tartibda himoya qilish, nosud tartibida himoya qilish bo'yicha har qanday xatolar, bahs-munozaralar faqat sud orqali himoya tizimida adolatli va qonuniy yechim topishi mumkin.

Sud orqali himoya qilishning samarali tizimini shakllantirishda intellektual mulk obyektlarining huquqiy rejimi, xususan, ularni vujudga keltiruvchi intellektual faoliyat, ijodiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari muhim ahamiyatga ega.

### **Material va metodlar**

Tadqiqotda sudlarda intellektual mulk huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish masalalari yuzasidan huquq normalari hamda huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari, shuningdek, qiyosiy-huquqiy usul, tahlil, sintez va boshqa usullardan foydalanildi.

### **Tadqiqot natijalari**

Ijod erkinligi inson huquqlarining tarkibiy qismi sifatida BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasining 27-moddasida mustahkamlab qo'yilgan [1]. Unga ko'ra, har bir inson jamiyatning madaniy hayotida erkin ishtirok etish, san'atdan bahramand bo'lish, ilmiy taraqqiyotda qatnashish va uning ne'matlaridan foydalanish huquqiga ega. Har bir insonning o'zi muallifi bo'lgan ilmiy, adabiy yoki badiiy asarlari yuzasidan ma'naviy va moddiy manfaatlari himoya qilinadi. BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1966-yilda qabul qilingan "Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro Paktda [2] ham ijod erkinligi va uning natijalariga bo'lgan huquq mazmuni inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi mazmun-mohiyatini o'zida mujassamlashtirgan. Xalqaro Paktning 15-moddasiga ko'ra, ushbu Paktda ishtirok etayotgan davlatlar har bir insonning quyida bayon etilgan huquqini e'tirof etadi:

- a) madaniy hayotda qatnashish;
- b) ilmiy taraqqiyot va uning amalda qo'llanish natijalaridan foydalanish;
- d) o'zi muallif bo'lgan ilmiy, adabiy yoki badiiy asarlar munosabati bilan ma'naviy va moddiy manfaatlar himoyasidan foydalanish.

Ushbu Paktda ishtirok etayotgan davlatlar tomonidan mazkur huquqning to'la amalga oshirilishi uchun ko'rilishi kerak bo'lgan tadbirlar ilm-fan va madaniyat yutuqlarini asrash, rivojlantirish va yoyish uchun zarur bo'lgan choralarni qamrab oladi.

Mazkur Paktda ishtirok etuvchi davlatlar ilmiy tadqiqotlar va ijodiy faoliyat uchun so'zsiz zarur bo'lgan erkinlikni hurmat qilish majburiyatini oladilar.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar darajasida shakllantirilganini e'tirof etish joiz. Konstitutsiyaning 42-moddasida har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish kafolat-

lanadi. Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qilishi belgilab qo'yilgan. Ayni paytda shuni ta'kidlash o'rinliki, bugungi kunda mamlakatimizda konstitutsiyaviy islohotlarni amalga oshirish jarayoni ketmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev lavozimga kirishish tantanali marosimga bag'ishlangan Oliy Majlis Palatalari qo'shma majlisidagi yig'ilishda so'zlagan nutqida Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining mazmunini ochib berib, bu muhim konseptual hujjatda islohotlarimizning uzviyligi va davomiyligini ta'minlash maqsadida Harakatlar strategiyasidan taraqqiyot strategiyasi sari degan tamoyil asosiy g'oya va bosh mezon sifatida kun tartibiga qo'yildi. Biz ushbu strategiyada yurtimizda yashayotgan har bir fuqaroning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini eng oliy qadriyat deb belgiladik.

Ma'lumki, bu oliy qadriyatni tom ma'noda qaror toptirish, biron-bir manzilga yetib borib to'xtash degani emas. Inson huquqlarini himoya qilish uzluksiz davom etadigan jarayon ekanini barchamiz chuqur anglaymiz. Jahon tarixi va demokratik davlat tajribasi ham shundan dalolat beradi [3]. Shu ma'noda yuqoridagi ko'rsatmadan kelib chiqib, konstitutsiyaviy islohotlar jarayonida Konstitutsiyaning ijod erkinligiga bag'ishlangan normasi mazmunini qayta ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasida ham, iqtisodiy ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt-da ham ijod erkinligi keng ma'noda talqin etiladi. Ya'ni ilmiy, texnikaviy, adabiy va badiiy ijod erkinligi. Biroq Konstitutsiyaning 42-moddasida faqat ilmiy va texnikaviy ijod erkinligiga urg'u berilgan.

Ijod insonning intellektual salohiyatini ro'yobga chiqaruvchi faoliyat sifatida ilmiy, texnikaviy, adabiy va badiiy ijod turlariga bo'linadi. Binobarin, ijod erkinligi ijodning hamma turlariga taalluqli bo'lishi lozim va ijodning hamma turlari Asosiy Qonunda aks etishi shart. Konstitutsiyada faqatgina

ijod erkinligini to'la kafolatlashning o'zi yetarli emas. Ijod erkinligi natijalari ne'matlarining yangi turi, mulkiy manfaatlar va shaxsiy huquqlarni o'zida mujassamlashtiruvchi intellektual mulk huquqini vujudga keltiradi. Intellektual mulk huquqi va moddiy obyektlarga nisbatan mulk huquqi o'rtasida muayyan umumiyliklar bo'lishi bilan birgalikda, muayyan o'ziga xosliklar ham mavjud. Binobarin, Asosiy Qonunda intellektual mulk egalarining huquqlari va qonuniy manfaatlar har tomonlama huquqiy himoya qilinishi, davlat bu huquqlarning amalga oshirilishi uchun to'liq sharoit yaratib berishi haqidagi normani ham shakllantirish lozim.

Intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquqlar va qonuniy manfaatlar e'tirof etilishi va himoyasining asosiy shartlari sifatida ijod erkinligi chegarasini aniqlab olish g'oyat muhim ahamiyatga ega. Ijod erkinligi ham, o'z navbatida, muayyan turlarga bo'linishi yuqorida qayd etilgan edi. Xususan, ilmiy ijod erkinligi g'oyat muhim ahamiyatga ega bo'lgan kategoriyadir. Nafaqat ilm-fan, balki butun insoniyat tamadduni tarixida ijod erkinligini muayyan darajada cheklash oxir-oqibatda xato bo'lib chiqqanligi ham-maga ma'lum bo'lgan haqiqatdir. Masalan, Jordano Bruno va Galiley yerning shar shaklida ekanligi haqidagi ilmiy g'oyasi uchun gulxanda yoqilgan yoki inkvizitsiya sudi oldida javob bergan.

Sovet davrida genetika va kibernetika kabi fan sohalari marksizm aqidalariga to'g'ri kelmagani uchun soxta fan deb e'lon qilingan va uning namoyondalari quvg'in etilgan. Oxir-oqibat bu sovet fanining ushbu yo'nalishlar sohasida keskin orqada qolishiga olib keldi. Mazkur satrlar muallifi bir vaqtlar ilmiy suverenitet haqidagi g'oyalarni ilgari surgan edi [4]. Albatta, u o'z davrida milliy suverenitet, davlat suvereniteti kabi g'oyalar keng urf bo'lgan paytda ilgari surilgan zamona-sozlik qarashining ko'rinishi hisoblanishi ham mumkin. Biroq uning muayyan ratsional mag'zi bor deb hisoblaymiz. Ilmiy suve-



renitet, o'z navbatida, quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

birinchidan, har qanday ilmiy g'oya yashashga haqli;

ikkinchidan, hech qanday ilmiy g'oyaning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi davlat hokimiyati yoki sud orqali belgilanmasligi lozim;

uchinchidan, yangi ilmiy g'oya muallifi ijtimoiy jihatdan ta'qib ostiga olinmasligi kerak.

Albatta, yuqoridagi ilmiy suverenitet konsepsiyasidan ilm-fanda har kim o'zi xohlagan g'oyani ilgari suraveradi, degan anarxistik yondashuv tushunilmasligi lozim. Olimning fan, jamiyat oldidagi mas'uliyati uning ilmiy ijodiy faoliyati uchun ham muayyan majburiyat yuklaydi. O'zbekiston Respublikasi "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonunining 14-moddasida ijod erkinligini suiiste'mol qilishning muayyan chegaralari belgilab qo'yilgan. Unga ko'ra, ilmiy faoliyat yurituvchi shaxslar inson hayoti va salomatligi, atrof tabiiy muhitga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan ilmiy faoliyatda qatnashishni rad etish, inson hayoti va salomatligi atrof tabiiy muhitga zarar yetkazmaslik, ko'chirmachilikka yo'l qo'ymaslik, o'zgalarning ilmiy ishlarini o'zlashtirmaslik va yolg'on ma'lumotlarga asoslanmaslik, intellektual mulk huquqlari ilmiy odob-axloq qoidalariga rioya qilishga majburlar.

Bugungi kunda olimlarda yuksak mas'uliyat tuyg'usi mavjudligi to'g'risida dadil aytish mumkin. O'tgan asrning 90-yillarida hayvonlarni klonlashtirish bo'yicha tadqiqotlar muvaffaqiyatli yakunlandi. Navbatdagi masala – insonni klonlashtirish kun tartibiga chiqdi. Ayni paytda bu sohada huquqiy va axloqiy muammolar ham ko'ndalang turibdi. Shu sababli ham butun dunyo olimlari yakdillik bilan insonni klonlashtirishni to bu sohadagi huquqiy va axloqiy yechimlar topilmaguncha to'xtatib turishga qaror qildilar. Lekin, afsuski, xitoylik bir olim 2017-2018-yillarda insonni klonlashtirish bilan bog'liq tadqiqotlarni amalga oshirgani ma'lum bo'ldi. Shu munosabat bilan ilmiy jamoatchilikda

keng muhokama bo'lib o'tdi va olimlar insonni klonlashtirish bo'yicha tadqiqotlarga nisbatan maratoriya qat'iy rioya qilish bo'yicha o'z ahdlariga sodiq ekanliklarini yana bir bor ta'kidladilar.

Ilmiy faoliyatdan farqli ravishda adabiy-badiiy faoliyat ommaviy axborot vositalari orqali o'zini namoyon qiladi. Binobarin, badiiy ijod erkinligi adabiy ijod erkinligi, so'z erkinligi, axborotlarni izlash, topish va tarqatish erkinligi bilan uzviy bog'liq. Konstitutsiyamizning 67-moddasida "Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning to'g'riligi uchun belgilangan tartibda javobgardirlar. Senzuraga yo'l qo'yilmaydi", deb belgilab qo'yilgan.

Ayni paytda shuni ta'kidlash o'rinliki, Konstitutsiyaning ba'zi normalarida taqdim etilgan erkinlikni amalga oshirish doiralari ham o'z ifodasini topgan. Masalan, Konstitutsiyaning 20-moddasiga ko'ra, fuqarolar o'z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning davlat va jamiyatning qonuniy manfaatlari va erkinliklariga putur yetkazmasligi shartligi, 29-moddasida fikrlash erkinligi, so'z erkinligidan amaldagi konstitutsion tizimga qarshi qaratilgan axborot va qonun bilan belgilangan boshqa cheklashlarni buzish maqsadida foydalanmasliklari belgilab qo'yilgan. Konstitutsiyaning 57-moddasida esa konstitutsiyaviy tuzumni zo'rlik bilan o'zgartirishni maqsad qilib qo'yuvchi, respublikaning suvereniteti, yaxlitligi va xavfsizligi, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi chiquvchi urushni ijtimoiy, milliy, irqiy va diniy adovatni targ'ib qiluvchi, xalqning sog'lig'i va ma'naviyatiga tajovuz qiluvchi jamoat birlashmalari, shu jumladan, ommaviy axborot vositalari va asarlar yaratishga nisbatan taqiq qo'yilgan deb aytish mumkin.

2007-yil 5-yanvarda qabul qilingan O'RQ-78-sonli "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonunning 6-moddasida ommaviy axborot vositalarining erkinligini

suiiste'mol qilishga yo'l qo'yilmasligi belgilab qo'yilgan. Ommaviy axborot vositalaridan:

- O'zbekiston Respublikasining mavjud konstitutsiyaviy tuzumi, hududiy yaxlitligini zo'rlik bilan o'zgartirishga da'vat qilish;
- urush, zo'ravonlik va terrorizm, shuningdek, diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlik g'oyalarini targ'ib qilish;
- davlat siri bo'lgan ma'lumotlar yoki qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa sirni oshkor etish;
- milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atuvchi axborot tarqatish;
- agar qonunda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlarni targ'ib qilish;
- pornografiyani targ'ib etish;
- qonunga muvofiq, jinoiy va o'zga javobgarlikka sabab bo'ladigan boshqa harakatlarni sodir etish maqsadida foydalanilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Ommaviy axborot vositalari orqali fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatini yoki ishchanlik obro'sini tahqirlash, shaxsiy hayotiga aralashish taqiqlanadi.

Prokuror, tergovchi yoki surishtiruvchining yozma ruxsatisiz surishtiruv yoki dastlabki tergov materiallarini e'lon qilish, muayyan ish bo'yicha sud qarori chiqmasdan yoki sud qarori qonuniy kuchga kirmay turib, uning natijalarini taxmin qilish yoxud sudga boshqacha yo'l bilan ta'sir ko'rsatish taqiqlanadi.

Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi qonunning (2006-yil 20-iyulda qabul qilingan O'RBQ 42-sonli Qonuni) mualliflik huquqi obyektlari hisoblanmaydigan materiallar ro'yxati belgilangan.

Binobarin, ilmiy ijod erkinligi va adabiy badiiy ijod erkinligini suiiste'mol qilish natijasida yaratilgan obyektlar, shuningdek, intellektual mulk obyekti hisoblanmaydigan predmetlarga nisbatan uning yaratuvchilarida intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquqlar bo'lmaydi. Ular ehtimol tutilgan

huquqlarini na ma'muriy va na sud tartibida himoya qilinishini talab qila oladi.

Intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquq egalari bu huquqlarni himoya qilish uchun ularning legitimligi asos hisoblana-di. Ya'ni bunday huquqlar biror yuridik fakt asosida (patent, guvohnoma, yaratilish fakti, faktik monopol holat va sh.k.) mavjud bo'lishi lozim.

Huquq egalari intellektual mulk obyektlariga nisbatan o'z huquqlari himoya qilinishi usullari, tartibini belgilashda tanlash huquqiga ega bo'lgan holatlar bilan birga imperativ asosda muayyan tartibga rioya qilish majburiyati yuklangan holatlar ham mavjud. Bu holda ular o'z holicha emas, balki belgilangan tartibga rioya qilgan holda harakat qilishlari lozim. Bu o'rinda shuni ham ta'kidlash o'rinliki, vaziyat imkon bergan taqdirda huquq egasi huquqlarni shaxsan o'zi himoya qilishga haqli. Faqat bunda FKning 13-moddasida belgilanganidek, fuqarolik huquqlarini shaxsning o'zi himoya qilish usullari huquqni buzishga mutanosib bo'lishi hamda huquq buzilishining oldini olish uchun zarur harakatlar doirasidan chiqib ketmasligi zarur.

Huquq egalari o'z huquqlarini himoya qilishning keng tarqalgan tartibi vakolatli davlat idorasiga murojaat qilgan holda, o'z huquqlarini himoya qilishni amalga oshirish hisoblanadi. Ma'muriy tartib asosida huquqlarni himoya qilish asosida O'zbekiston Respublikasining ma'muriy tartib-taomillar to'g'risidagi Qonuni alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, alohida huquqlarni amalga oshirish va himoya qilish bo'yicha maxsus reglamentlar ham mavjud. Intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquqlarni amalga oshirish va himoya qilish tizimida Adliya vazirligi huzuridagi intellektual mulk Agentligi alohida funksiyalarni bajaradi. Bu sohada agentlikning vakolatlari, ularni amalga oshirish xususiyatlari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-fevraldagi PQ-4368-sonli "Intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish cho-

ra-tadbirlari to'g'risida"gi, 2019-yil 1-iyulda-gi PQ-4380-sonli "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi intellektual mulk agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi va 2021-yil 28-yanvardagi PQ-4965-sonli "Intellektual mulk obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorlarida belgilab qo'yilgan. Huquq egalari qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha Agentlik huzuridagi Appelatsiya kengashi samarali faoliyat yuritayotganini qayd etish lozim.

Intellektual mulk bo'yicha huquqlarni amalga oshirish va himoya qilishda notariat, mualliflik va turdosh huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkilotlari ham katta imkoniyatlarga ega. Xususan, yangi belgilangan tartibga ko'ra, notariat idoralari mualliflik yoki turdosh huquqlar obyektlarining taqdim etilgan sanasini guvohlantiradilar. Ushbu holat amaliyotda nizolar vujudga kelgan taqdirda ustuvorlik sanasi bo'yicha huquq egasini aniqlashga imkon beradi.

Mamlakatimizda ziyolilarning ko'plab jamoat birlashmalari faoliyat yuritmoqda. Jumladan, yozuvchilar, bastakorlar, teatr arboblari, rassomlar, jurnalistlar, olimlar ijodiy uyushmalari kabi. Bunday uyushmalarning ta'sis hujjatlarida uyushma a'zolari huquqlarini himoya qilishga ko'maklashish choralari ko'rish belgilab qo'yilgan. Biroq shuni ta'kidlash o'rinliki, bunday uyushmalar bu sohada zarur darajada faollik ko'rsatayotgani yo'q.

Mamlakatimizda huquqlar va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha nizolarni sudgacha va nosud hal etish institutsional tizimi mavjud. Jumladan, talabnoma asosida hal etish, nizolarni mediatsiya tartibida ko'rib chiqish, hakamlik sudlari va xalqaro tijorat arbitraj sudlari orqali hal etish tizimi shular jumlasidandir.

Huquqlarni himoya qilishning eng mu-kammal tartibi sud orqali himoya qilishdir. Bunda ma'muriy, fuqarolik, iqtisodiy, jinoiy,

konstitutsiyaviy sudlar orqali intellektual mulk obyektiga nisbatan huquq egalari huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinadi. Umuman, har qanday himoyani amalga oshirishda ikki huquqiy asosga tayaniladi: a) moddiy huquqiy asos; b) protsessual huquqiy asos.

Shu o'rinda ta'kidlash o'rinliki, moddiy huquqiy asos har qanday himoya negizini tashkil etadi. Moddiy huquqiy asoslar tizimini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Fuqarolik Kodeksi, Mehnat Kodeksi, shuningdek, maxsus qonunlar, ya'ni mualliflik va turdosh huquqlar to'g'risidagi, ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risidagi, elektron hisoblash mashinalari uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalari to'g'risidagi, seleksiya yutuqlari to'g'risidagi, integral mikrosxemalar topologiyalar to'g'risidagi, firma nomlari to'g'risidagi, tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari, tovar kelib chiqish joyiga bo'lgan huquq to'g'risidagi, geografik ko'rsatkichlar to'g'risidagi qonun va boshqalar tashkil etadi. Ushbu qonunlarda intellektual mulk obyektlarining huquqiy rejimi, unga nisbatan huquqlarning vujudga kelish asoslari, huquqlarning turlari va mazmuni, ularni buzganlik uchun javobgarlik asoslari va shakllari aks etgan.

Protsessual huquqiy asoslarda esa sud jarayonini tashkil etish va amalga oshirish, protsess ishtirokchilarining huquqiy holati, sud tomonidan qarorlar qabul qilish tartibi belgilab qo'yiladi. Sud protsessi ishtirokchilari va sud muayyan formal taomillarga amal qilgan hollarda, moddiy normalarni qo'llash orqali buzilgan huquqlarni himoya qilish va qo'llash, huquqbuzarlarga nisbatan tegishli qonuniy va adolatli choralar qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquq subyektlari doirasi ham nihoyatda keng ekanligini e'tirof etish lozim. Jumladan, ijodkor muallif huquqlari, mutlaq huquq egalari subyektlari, shaxsiy huquq egalari, turli shartnomalar, shuningdek, litsenziya

shartnomalari ishtirokchilarini qayd etish mumkin.

Shou-biznes, innovatsiya va intellektual mulk obyektlari qo'llaniladigan tadbirkorlik sohasida vujudga kelgan nizolarni sud orqali hal etish imkoniyatlari belgilab qo'yilgan. Umuman, huquqlarni sud orqali himoya qilish universal institutsional tizim hisoblanaadi. Bu Konstitutsiyaning 44-moddasida belgilab qo'yilgan. Ushbu normaga ko'ra, har bir shaxsga o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g'ayriqonuniy xatti-harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi, deb ko'rsatilgan.

### **Xulosalar**

Shu munosabat bilan ilmiy tadqiqot sohasida huquqlarni sud orqali himoya qilish masalalari bo'yicha muayyan tahlilga sazovor masalalar bor deb aytish mumkin. Bu, ayniqsa, ilmiy darajalar va unvonlar berish tartib-taomillari va dissertatsiyalarga qo'yiladigan talablar bilan bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining qarori bilan tasdiqlangan va O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi tomonidan 2017-yil 23-iyunda ro'yxat raqami 2894 bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan "Ilmiy darajalar berish tartibi to'g'risidagi" Nizomda tadqiqotchi bilan boshqa tegishli tuzilmalar o'rtasidagi ilmiy daraja berish yoki uni rad etish to'g'risidagi qaror bo'yicha nizolarni hal etish tartibi belgilab qo'yilgan. Nizomning 47-bandiga ko'ra, OAK Rayosati ekspert kengashining xulosasiga asosan, Ilmiy Kengashning ilmiy daraja berish to'g'risidagi qarorini tasdiqlaydi yoki rad etadi. Rad etish asoslari ko'chirmachilik, soxta hujjatlar taqdim etganlik, dissertatsiya ekspertizasi noxolis o'tkazilgani kabi holatlar hisoblanaadi. Nizomning 54-bandiga ko'ra, OAK Rayosati qarori yuzasidan OAKga appelatsiya berishi mumkin. OAK Rayosati va ilmiy kengash qarorlari yuzasidan berilgan appelatsiya bo'yicha Ilmiy Kengash xulosasi OAK tartib-qoida komissiyasi tomonidan ko'rib

chiqiladi. OAK tartib-qoida komissiyasi appelatsiyani ko'rib chiqishni ekspert kengashiga topshirishi mumkin. Zarur hollarda OAKda mazkur masalani ko'rib chiqishning avvalgi bosqichlarida ishtirok etmagan mutaxassis olimlardan iborat appelatsiya komissiyasi tuziladi. Appelatsiya komissiyasi OAK rayosati qarori bilan kamida besh nafar a'zodan iborat tarkibda tuziladi. OAK Rayosati tomonidan tartib-qoida komissiyasi, ekspert kengashi yoki appelatsiya komissiyasi xulosalari ko'rib chiqiladi va appelatsiya bo'yicha yakuniy qaror qabul qilinadi (57-band). Bu o'rinda ushbu tartib-taomillarda noaniqliklar bordek tuyuladi. OAK Rayosati qarori ustidan berilgan shikoyat bo'yicha appelatsiya OAK tartib-qoida komissiyaga berilishi ko'rsatilgan. Biroq tartib-qoida komissiyasi xulosalari OAK Rayosati tomonidan ko'rib chiqiladi va yakuniy qaror qabul qilinadi. Ma'muriy tartib-taomillar bo'yicha belgilangan tartib-qoidaga ko'ra, ustidan shikoyat qilingan organga ushbu shikoyat yuborilishi mumkin emas va u ushbu shikoyatni ko'rib chiqish vakolatiga ega emas. Shu sababli ham yuqoridagi holatlar qayta ko'rib chiqilishi lozim. Ilmiy darajalar bilan bog'liq tartib-taomillar buzilgan taqdirda tegishli manfaatdor shaxs uning ustidan sudga shikoyat qilish huquqiga ega bo'lishi kerak. Bu Konstitutsiyaning 44-moddasidagi norma bo'yicha kafolatlangan.

Tartib-taomillar buzilmagan taqdirda manfaatdor shaxs sudga shikoyat qilish huquqiga egami, degan savol tug'iladi. Ma'lumki, ilmiy muammo shu soha bo'yicha malakali mutaxassislar tomonidan hal etiladi. Sudning bu masalaga aralashuvi maqsadga muvofiq bo'lmagan bo'lar edi. Biroq qonuniy huquq manfaatlari buzilgani iddao qilingan shikoyat sudga berilgan taqdirda sud bu masalani mazmunan ko'rib chiqishi shart. Biroq har qanday holatda ham sud professional mutaxassislardan iborat ilmiy organ qarorini mazmunan o'zgartirishga vakolati emas. Bunday holatda sud faqat qarorni bekor qilish yoki haqiqiy emas deb topish



bo'yicha qaror qabul qilishi mumkin. Ammo sudlarda shu masala bo'yicha o'zi mazmunan qaror qabul qilish vakolati yo'q. Chunki sudlar chuqur bilim, malaka talab etadigan va shu bo'yicha maxsus tuzilmalar faoliyat yuritadigan organ vakolatlarini o'zlashtirishga haqli emas. Ilmiy suverenitet mohiyatidan ushbu holat anglashiladi.

So'nggi vaqtlarda ilmiy jamoatchilik tomonidan grant tadqiqotlari bo'yicha tanlovlarni amalga oshirish va qarorlar qabul qilish sohasida Konstitutsiyaning 44-moddasida berilgan imkoniyatlardan foydalanish mumkinmi, degan masala qizg'in muhokama qilinmoqda. Bu o'rinda shuni aytish lozimki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ilmiy tadqiqot muassasalarining infratuzilmasini yanada mustahkamlash va innovatsion faoliyatni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2017-yil 1-noyabrdagi PQ-3365-son Qarori va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 9-martdagi "Ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning normativ huquqiy bazasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 133-sonli Qarori va ilmiy tadqiqot ishlariga davlat buyurtmasi to'g'risida Nizom normalarida bu masalalar yetarli darajada tartibga solingan.

Ma'lumki, grant kontraktlari o'zining huquqiy tabiatiga ko'ra, ham fuqarolik, ham mehnat huquqiy xarakterga ega bo'lgan aralash shartnomalar hisoblanadi. Shartnomalarni tuzish jarayonida, shuningdek, shartnomalar ijrosi bilan bog'liq masalalarda vujudga kelgan har qanday nizolar bo'yicha huquq va qonuniy manfaatlar sud orqali himoya qilinishi mumkin. Shu o'rinda ta'kidlash o'rinliki, advokatura xizmati, yuridik xizmat, patentshunolar xizmati, patent vakillari xizmati intellektual mulk bo'yicha huquqlarni sud orqali himoya qilish faoliyatini jonlantirishda juda katta potentsial imkoniyatlarga ega. Chunki ular huquq egalari tegishli tushuntirish berishi lozim va sudga murojaat qilish jarayonini faollashtirish imkoniyatiga ega.

Intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquqlari va qonuniy manfaatlarini sud orqali himoya qilish samarali tizimini yaratishda asosiy vazifalardan biri sudyalarning korpusining bu sohadagi bilim va malaka ko'nikmalarini shakllantirish, bu borada rivojlangan mamlakatlar tajribasini mamlakatimizda joriy etish hisoblanadi. Faqat malakali sudyalarning korpusigina sud orqali himoya tizimini harakatga keltiradi va muvaffaqiyatli amalga oshiradi.

## REFERENCES

1. Universal Declaration of Human Rights, adopted by the UN General Assembly in 1948. Tashkent, Adolat, 1992.
2. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted by the UN General Assembly in 1966. Tashkent, Adolat, 1992.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev lavozimga kirishish tantanali marosimga bag'ishlangan Oliy Majlis Palatalari qo'shma majlisidagi yig'ilishda so'zlagan nutqi. *Xalq so'zi – People's word*, 2021, November 7.
4. Okyulov O. Pravovoy status intellektual'noy sobstvennosti [Legal status of intellectual property]. Doctor's degree dissertation. Tashkent, 2000.
5. G'ofurov A. Razvitiye sistemi intellektualnoy sobstvennosti v stranax SNG. Pravo intellektualnoy sobstvennosti perspektivi razvitiye. Tashkent, Adolat, 2012, pp. 49-50.
6. Boldrin M., Levine D.K. Against intellectual monopoly. Cambridge University Press, 2008, 298 p.

7. Andriychuk O. Real'naya virtual'nost': intellektual'noye piratstvo v tsifrovuyu epokhu [Real virtuality: intellectual piracy in the digital age]. Website "Mirror of the week". Available at: <http://www.zn.ua/3000/3050/54415/>.
8. Koklyu K. Obshkiye printsiipi zashiti prav intellektualnoy sobstvennosti v Yevropeyskom Soyuze [General principles for the protection of intellectual property rights in the European Union]. Intellectual Property Law: Prospects and Development. Tashkent, Adolat, 2012, pp. 40-41.
9. Intellectual Property Harmonization Within ASEAN and APEC. Eds. M. Blakeney, Ch. Heat. Kluwer law international, The Hague. *The Max Plank Series On Asian Intellectual Property Law*, 2004, vol. 10.
10. Bogustov A.A., Glonina V.N., Rozhkova M.A. et al. Tsivilisticheskaya kontseptsiya intellektual'noy sobstvennosti v sisteme rossiyskogo prava [Civilistic concept of intellectual property in the system of Russian law]. Monograph. Ed. M.A. Rozhkova. Moscow, Statut, 2018, 271 p.
11. Shcherbak N.V. Pravo intellektual'noy sobstvennosti. Obshcheye ucheniye. Avtorskoye pravo i smezhnyye prava [Intellectual Property Law. General teaching. Copyright and related rights]. Moscow, Yurayt, 2019, 310 p.
12. Okyulov O. Fuqarolik kodeksi real voqelikni aks ettirmog'i lozim [The Civil Code should reflect the realities]. *Huquq – Law*, 2020, no. 26 (1223), p. 7.
13. Okyulov O. Sud va huquqni qo'llash amaliyotida adolat, insofililik, oqilonalik tamoyillaridan foydalanishning metodologik masalalari [Methodological issues of the use of the principles of justice, fairness and reasonableness in judicial and law enforcement operations]. *Yurist axborotnomasi – Lawyer's Bulletin*, 2020, pp. 55-63.
14. Okyulov O. Issues of increasing the influence of intellectual property law institutions on the development of innovation. Tashkent, Turon Zamin Ziya Publ., 2016.
15. Okyulov O. Voprosy formirovaniya natsional'noy pravovoy sistemy bor'by protiv kul'turnogo piratstva [Issues of formation of the national legal system of combating cultural piracy]. *Review of law sciences*, 2020, no. 1, pp. 51-54. DOI: 10.24412/2181-1148-2020-1-51-54/.

# YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

**2 / 2022**

**BOSH MUHARRIR:**

**Tashkulov Akbar Djurabayevich**

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

**BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:**

**Xodjayev Baxshillo Kamolovich**

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d., dotsent

**Mas'ul muharrir:** O. Choriyev

**Muharrirlar:** F. Muhammadiyeva, K. Abduvaliyeva,  
Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, Sh. Yusupova

**Texnik muharrirlar:** U. Sapayev, D. Rajapov

**Tahririyat manzili:**

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

**Web-sayt:** [www.tsul.uz](http://www.tsul.uz)

**E-mail:** [lawjournal@tsul.uz](mailto:lawjournal@tsul.uz)

**Obuna indeksi:** 1387.

Jurnal 19.07.2022-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 22,66 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 46.

TDYU tipografiyasida chop etildi.